

тивна функция” (Marx, 1975 (1893); с. 133-134). От една страна, циркуляционните разходи са разходи за непроизводителен труд, от друга - увеличават производителността на стопанството⁹. Именно разрешаването на последното противоречие се явява главна задача в рамките на Нортотова теория на икономическия растеж. Означават ли резултатите от изследванията на ТС в различни национални стопанства, показващи значително нарастване на съвкупните ТР, т.е. на дела на “непроизводителния труд” (в смисъла на Маркс) в националния доход, намаляване на производителността и благосъстоянието в дадената икономика¹⁰?

ЕДИНИЧНИ ИЛИ АГРЕГАТНИ ТРАНСАКЦИОННИ РАЗХОДИ КАТО ФАКТОР НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

на от Wallis, North (1986) в студията им, предизвиква вълна от критики. Увеличението на ТС има количествен и ценови компонент. Измерено само по себе си, то не може да даде отговор в какво отношение са се развили средните ТР, от една страна, и количеството на трансакциите, от друга, за да доведат до подобно увеличение. Според двамата автори нарастването на ТС (т.е. съвкупните ТР в стопанството) забавя икономическия растеж, тъй като е свидетелство, че трансакционните разходи за производството на единица продукт се увеличават. Самите North, Wallis (1994) ревизират своето по-

ръстът на трансакционния сектор не е еднозначен с нарастване на трансакционните разходи в едно общество, поради което първоначалната интерпретация на данните, предложена

⁹ Löchel (1995, с. 32) опитва да покаже привидността на това противоречие, допускайки че Маркс смесва разглеждането на два аспекта: действително материалното богатство на обществото ще бъде толкова по-голямо, колкото повече ресурси при равни други условия бъдат използвани за физическо производство вместо за трансакции (в този смисъл и “непродуктивен труд”), същевременно дейността на трансакционните агенти увеличава производителността на стопанството, защото организират размяната по-ефективно от производителите. По мое мнение проблемът, доколкото съществува такъв, се крие единствено в по-тясното значение, което Маркс влага в “непроизводителен труд”: труд, който не увеличава непосредствено количеството физически продукт.

¹⁰ Допълнителна причина за нарастването на обема на съвкупните ТР, посочена от Datta et al. (2004), е, че с икономическото развитие на обществото се увеличава комплексността (повече и по-сложни производствени процеси) на потребяваните стоки. В разглеждания контекст следователно е валидна една от основните критики в рамките на икономика на развитието към подходите, измерващи благосъстоянието единствено на основата на количествени показатели като физическия обем продукция.